

A Budapesti Történeti Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2012. évben*

(Jelölésük a hátsó borító belső oldalán lévő térképen)
(Marked on the map on the inside back cover)

9. Budapest III. ker., Nagykevély utca 8., Hrsz.: 21529/15

2012. április 17-én Bedő Károly és Bedőné Hrobecz Szilvia megbízása nyomán megkezdtek a fent nevezett telken a pincebóvíítési munkákhoz előírt régészeti szakfelügyeletet. Mivel a gépi földmunka során római kori falmaradványok, omladék és jelentős mennyiségű lelet került elő, ezért leállítottuk azt.

Ezt követően hatósági (Budapest Főváros Kormányhivatala Kulturális Örökségvédelmi Irodája) szemle során a tulajdonosok vállalták az előkerült emlékek feltárásának, dokumentálásának többletköltségeit a szakfelügyelet keretein belül.

Mindezek alapján 2012. május 2. és 4. között elvégeztük a szükséges feltárást és dokumentálást, amelynek során a korábbi pince által nem érintett, összesen 85 m²-es területet vizsgálhattunk át. A tervezett építési helyet átszelte egy részben bolygatott, kötőanyag nélkül kialakított, északkelet-délnyugati irányú, 60 cm széles fal, amelyet egy 185 cm és egy 85 cm széles nyílás, feltehetően bejárat, szakított meg (1. kép). A fal alighanem kerítés vagy legfeljebb gazdasági létesítmény fala lehe-

tett, omladékát tőle északra, északkeletre tártuk fel. Magának a falnak csupán a legalsó, illetve helyenként az alsó két kőora maradt fenn, irányítása teljesen egyezik az innen 180 m-re feltárt csúcshegyi villa főépületének falaiéval. A bejáratról délnyugatra lapkőves járószint részlete is előkerült, valamint további köves omladék, de az északkeleti metszetben dokumentált falcsont is további beépítésre utal. A leletanyag kora a késő kelta – kora római kor időszakára jellemző kerámiától, az 1. századi észak-itáliai terra sigillatán át egészen a késő római mázas kerámiáig és a fémműves átvizsgálás (Sándor Lajos) során talált 4. századi érmekig terjed, súlypontja a 2-3. századra tehető.

A feltárás eredményei ismét jól szemléltették, hogy a két, régebb óta ismert szomszédos lelőhely, a csúcshegyi villa (NAGY 1937) és a Harsánylejtőn (HAVAS-SZILAS-M. VIRÁG 2007, legutóbb HAVAS 2012, valamint ebben a kötetben 54–80) feltárt falusias település területi és kronológiai szempontból is mutat összefüggést. A kelta jellegű emlékegyüttes jelenléte egy kiterjedtebb terület folyamatos, intenzív használatára utal. A falusias

* Jelen összeállítás nem tartalmazza a BTM munkatársai által, zömmel közműfektetések során végzett régészeti szakfelügyelet helyszíneit.

1. kép: A kerítésfal részlete (Budapest III. ker., Nagykevény utca 8.)

településként értékelt telepjelenségek és a római villaként számon tartott épített emlékek közé nem húzható éles határvonal, ezek használatának időszaka és területe is átfedést mutat. Mindez nagyobb távlatokban egy olyan jelenségsorozatba (HAVAS 2011, 186–187) illeszkedik, ami mind sürgetőbben késztet a római kori településformákról és az Aranyhegyi-patak völgyének régészeti topográfiájáról alkotott képünk újragondolására.

Az előkerült épített emlékek jellege és állapota a BTM és a KÖI közös álláspontja szerint nem tette szükségessé azok helyszíni megtartását, így a pincebóvítás gépi földmunkái szakfelügyelet mellett tovább folyhattak.

Havas Zoltán

Irodalom:

HAVAS–SZILAS–M. VIRÁG 2007 • Havas Z. – Szilas G. – M. Virág Zs.: Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében II

(Test excavation in the region of the Roman villa on Csúcshegy II). Aqfüz 13 (2007) 154–179.

HAVAS 2011 • Havas Z.: Új adalékok a római kori szőlőműveléshez Aquincum környékén (New data on viticulture around Aquincum in the Roman era). BudRég 44 (2011) 183–197.

HAVAS 2012 • Havas Z.: Feltárások és régészeti megfigyelések a Csúcshegy-Harsánylejtőn 2011-ben (Excavations and Archaeological Supervisions at Csúcshegy-Harsánylejtő in 2011). Aqfüz 18 (2012) 45–55.

NAGY 1937 • Nagy L.: A csúcshegyi római villa Óbudán. BudRég 12 (1937) 25–62.

10. Budapest III. ker., Flórián tér délkelti oldal (Pacsirtamező utca – Serfőző utca sarok), Hrsz.: 17720

Óbuda-Békásmegyér Önkormányzatának megbízásából 2012. március 30. és április 5. között négy napos régészeti megfigyelést végeztünk a Fogadalmi oltár (Szent Fló-

2. kép: A Fogadalmi oltár alapozási gödrében jelentkező északkelet-délnyugati irányú falazat (Budapest III. ker., Pacsirtamező utca – Serfőző utca sarok)

rián-szoborcsoport) helyreállítását megelőző alapozási munkálatokhoz kapcsolódóan.

A szobortalapzat gödrének alapozási síkja a járószinttől számított 1 m-es mélységben húzódott. 40-50 cm mélyülést követően egy északkelet-délnyugati irányú, törtköves falazat (2. kép) maradványa jelentkezett. A 60 cm széles falat szabálytalan kövekből rakták, a pontatlanságokat egy-egy téglasor beillesztésével egyenlítették ki. A szelvény keleti szélénél kváder kőpenyezést figyeltünk meg a fal megmaradt részének tetején. A falszerkezet vizsgálatára az alapozási sík alatt nem nyílt lehetőség. A szelvény északnyugati végében futó újkori vezeték árkanak ásása hozzájárult a falmaradvány érintett szakaszának modern kori visszabontásához. A vizsgálható részeket teljes mértékben újkori feltöltés

ölelte körül, amelyből több nagyméretű kő, a fal omladékának darabjai is napvilágra kerültek.

A fal párhuzamosan fut a középkori királynéi vár ismert külső falával (ALTMANN–BERTALAN 1991, 124–127), de egyértelmű kapcsolat közöttük egyelőre nem mutatható ki. A keletkezés kérdésében a fal tetejéről gyűjtött római kerámiatöredék sem relevánsak, miután ezek a feltöltés során is odakerülhettek. A maradvány pontos funkciójának és korának meghatározásához további régészeti kutatások szükségesek.

Kiss Virág

Irodalom:

ALTMANN–BERTALAN 1991 • Altmann, J. – Bertalan, H.: Óbuda vom 11. bis 13. Jahrhundert/Óbuda im Spätmittelalter. In: Biegel, G. (Hrsg.), Budapest im Mittelalter. Braunschweig 1991, 113–131, 185–200.

11. Budapest II. ker., Margit körút 19–21., Hrsz.: 13374

A 2010-es próbafeltárás (BENCZE 2011), továbbá a 2011-es megelőző feltárás (BENCZE–SZILÁGYI 2012) után 2012. szeptember 3. és október 19. között folytattuk a régészeti munkát a területen. A megelőző feltárás 2012-ben a tornateremben és az ettől északra található udvaron befejeződött. A parkoló területén épp hogy elkezdődött a régészeti kutatás, a szűkös időkeret miatt egyelőre csak két kutatászonda nyitására nyílt lehetőség.

Az egykori iskola belső udvarán több 13. századi kemence és egy kút is előkerült

2011-ben (BENCZE-SZILÁGYI 2012, 63). A külső udvaron egy 13. századi nagyméretű kemencét tártunk fel 2012-ben, amelyet részben elvágott egy modern kerámia szennyvízelvezető csatorna. A kemence szája délkelet felé nyílt, sütőfelületébe hőátadási célzattal 13. századi vonaldíszes edénytöredékeket tapasztottak. Az Árpád-kor és a hódoltság kora közötti időszakra tehető objektumok nem kerültek napvilágra, leletanyag viszont igen. Mindenképp említést érdemel az a tornateremben feltárt réteg, amely sok szürke négyzetes kályhaszem-töredéket tartalmazott.

A hódoltság korában épült Gül Baba türbe környezetében Evlia Cselebi 17. századi leírása szerint temetők voltak (EVLIA CSELEBI 1904, 253). E korszakból 2010-2011-ben már 14 sírt találtunk (BENCZE-SZILÁGYI 2012, 66–68). A temető újabb 20 sírját tártuk fel 2012-ben. A délnyugat-északkeleti tájolású sírok közül tizenegy a tornateremben (3. kép), hat a külső udvaron, három pedig a parkoló területén került elő. A hódoltság kori

temetőben eddig összesen 34 délnyugat-északkeleti tájolású sírt tártunk fel. A jó megtartású vázak mindegyike háton fekvő, nyújtott testhelyzetben került elő. A karok általában a test mellett kinyújtva helyezkedtek el. A 34 sír közül 26 bolygatott, 8 pedig bolygatatlan volt. 21 sírt vékony lucfenyőből készült deszkával takarták be, amely a testet részlegesen vagy teljesen befedte (4. kép). Egy esetben, a parkoló területén feltárt gyereksírnál, a kiásott sírgödörbe is tettek egy vékony deszkát, erre fektették a halottat, majd egy másik deszkával letakarták. A sírok húrírnyban vágott, vékony lucfenyő deszkával történő fedése a terület jellegzetes temetési rítusa lehetett, hiszen a halottak kétharmadát így temették el. (Gryneus András dendrokronológus végezte a vizsgálatokat.) A többi sírnál talán valamilyen halotti lepelbe csavarva helyezhették az elhunytakat a sírgödörbe. Az eddigi antropológiai vizsgálatok alapján női és férfi sírokat egyaránt fedtek le fával. Ha az elhelyezkedésüket nézzük, akkor azt figyelhet-

3. kép: Hódoltság kori sírok (Budapest II. ker., Margit körút 19–21.)

4. kép: Lucfenyő deszkával fedett sír (Budapest II. ker., Margit körút 19–21.)

jük meg, hogy a belső udvaron 12 sírból 5 volt lucfenyő deszkával fedett, a tornaterem területén 13-ból 11, a külső udvaron pedig 6-ból 4. A 8 bolygatatlan sír közül 6 lucfenyőből készült deszkafedéses sír volt, amelyből 5 a tornaterem területén került elő. A parkoló területén feltárt 3 sírből egy gyereksír kapott deszkafedést.

Az antropológiai vizsgálat folyamatban van, Bernert Zsolt antropológus dolgozza fel az anyagot. Az eltemetettek nemét 23 esetben lehetett biztosan megállapítani, ebből 18 férfi, 5 pedig nő volt. A deszkafedéses sírok közül tízbe férfit, négybe pedig nőt temettek. Előzetesen egy érdekes esetet emelnék ki, a 78. számú, hódoltság kori férfisír ágyékcsigolyájában ugyanis egy puskagolyó akadt meg, amely előlről és kissé felülről érkezett.

A Dombóvár-békatói 16-17. századi temető 260 sírja közül csak 19 esetben lehetett valamilyen fa nyomait megfigyelni

(GAÁL 1982, 164–165). Ezek a sírok a temető területén elszórva helyezkedtek el, és sem a nemekkel, sem a temető belső időrendjével nem hozhatók összefüggésbe (GAÁL 2002, 211). A hódoltságkori budai temetők folyamatos feldolgozása (ÉRY-BERNERT 2009-2012) tovább gyarapítja ismereteinket.

Bencze Zoltán

Irodalom:

BENCZE 2011 • Bencze Z.: Régészeti feltárás Felhévíz nyugati határán (Archaeological excavations on the western border of Felhévíz). Aqfűz 17 (2011) 74–79.

BENCZE-SZILÁGYI 2012 • Bencze Z. – Szilágyi G.: Újabb régészeti kutatások a Margit körút 19–21. szám alatti egykori iskola területén (New archaeological excavations in the area of a former school building at 19–21, Margit Boulevard). Aqfűz 18 (2012) 63–73.

EVLIA CSELEBI 1904 • Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1660–1664. Török-magyarokori Történelmi Emlékek II/3. Budapest 1904.

ÉRY-BERNERT 2009-2012 • Éry K. – Bernert Zs.: Török kori csontvázak a budai Várhegy keleti oldaláról. BudRég 42-43 (2009-2010) 151–180.

GAÁL 1982 • Gaál A.: A Dombóvár-békatói XVI-XVII. századi temető. A Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve 10-11 (1982) 133–224.

GAÁL 2002 • Gaál A.: A Dombóvár-békatói 16-17. századi temető. In: Gerelyes I. – Kovács Gy. (szerk.), A hódoltság régészeti kutatása. Opuscula Hungarica III. Budapest 2002, 209–218.

12. Budapest I. ker., Kapucinus utca 9.,
Hrsz.: 14292/2

2012. május 21. és július 18. között építkezést megelőző régészeti feltárást végeztünk a fent nevezett telken álló, műemlékileg védett ház felújításához kapcsolódó földmunkák során.

A jelentős középkori falazatokkal rendelkező épületet mind a régészeti, mind a műemlékes szakma számon tartja. Jelen kutatás előtt az ötvenes évek műemléki felmérései 15. században épültnek tartották a ház legkorábbi részeit (HORLER 1955, 633). Harminc évvel később Hollné Gyürky Katalin foglalkozott a környezetével (középkori Szent István külváros) és magával a házzal részletesebben (GYÜRKY 1987-88, 62–63, 2-3. kép). Ő a Kapucinus és a Pala utcai falakat párkánymagasságig késő középkori eredetűnek tartotta. A ház alapozásának közvetlen közelében végzett feltárást részben megerősítette, részben finomította a falak datálását.

A műemlék-ház keleti pincéjében végzett szintsüllyesztés során a szondaárokban megtaláltuk a sárga altalaj szintjét, amelyet több kultúrréteg fedett: középkori, török kori és újkori. A szonda északi szélén, a pince északnyugati sarkában és a közepén török kori beásásokat találtunk. Az északnyugati sarokban lévő szemétdödör gazdag török kori leletanyagot tartalmazott. A gödör keleti oldalfalában észak-déli irányú, szárazon (?) rakott kőfalat (?) találtunk. Korát – lelet híján – nem sikerült megállapítani. A másik két török kori gödör feltárására nem volt mód. Külön megrendelői kérésre feltártuk a középső és a nyugati pince járósintjét és mindkettőben egységes, „CI” jelzésű téglákból rakott újkori padlót találtunk.

Az épület északi, udvari homlokzata előtt több korszakból származó falakat tártunk fel. Az árok közepe táján egy 18. századi pincelépcsőt bontottunk ki, amelynek – egy későbbi időpontban elfalazott – nyílása a középső pinceterbe vezetett. A lépcső északi fele alatt vastag feltöltési ré-

5. kép: Két középkori fal és kút (Budapest I. ker., Kapucinus utca 9.)

teget találtunk, amely török kori leletanyagot tartalmazott. A lépcsőtől nyugatra pedig egy kör alaprajzú, Árpád-kori leleteket tartalmazó szemétködör alsó részét ástuk ki. Felső fele a ház közműárkainak létesítésekor semmisült meg. A lépcsőtől keletre egy kör alakú kút szárazon rakott kőfalazata került elő. Ennek felső két kősora (kávája) ívesre faragott sárga homokkőből készült a 18. században. Alatta kisméretű tört mészkőből és hasított márgából rakott fal húzódott lefelé. A kút feltárása során betöltéséből kevés, 19. századi kerámiatöredék került elő, amelyek a kút földdel való feltöltésének idejét adják meg. A kútban 6 m mélységig tudtunk lemélyíteni, mert a feltörő talajvíz miatt lehetetlenné vált a további munka. 4,5 m-es mélységben egy 40 cm széles fatörzs került elő, amelynek közepét kivájták – valószínűleg egy szivattyúszerkezet része lehetett. A törzs mélyen a kútba ágyazódott, ezért alját nem találtuk meg, így kiemelni sem tudtuk. Felső, ismeretlen hosszúságú részét egy korábbi időpontban kitérték. A fatörzsből egy 120 cm hosszúságú szakaszt fűrésszel levágtunk és vizsgálat céljára kiemeltünk. A kút létesítésének pontos korát nem sikerült megállapítani, de a felhasznált hasított márga falazata alapján a 16. századra tehető.

Az árok keleti harmadában két észak-déli irányú középkori falat bontottunk ki (5. kép). A keleti fal a keleti pince nyugati falának közvetlen folytatása. A keleti melléképület udvari (nyugati) falsíkja mellett is ugyanezzel a fallal találkozunk. A pincetér betöltéséből török kori kerámiák kerültek elő. Ezen fallal párhuzamosan a kút és a középső pincejáró között egy szintén észak-déli irányú falat találtunk. A részben elbontott fal koronáját vastag, török kori leleteket tartalmazó réteg fedte. A két fal közötti rétegsorban 14. századi

6. kép: A Kapucinus utca középkori útkövezete (Budapest I. ker., Kapucinus utca 9.)

járószintet, ez alatt pedig egy Árpád-kori és egy római kori sekély beásás kis részletét sikerült megfigyelni.

A Kapucinus utcai homlokzat előtt a modern útrétegek alatt két, középkorra datálható útfelület került elő (6. kép). A vékony, zöldesbarna földdel fedett felső réteget nagyobb kövekkel, míg az alatta levőt kisebb kövekből és kavicsokból rakták ki. A felső útkövezésnél, a ház közvetlen közelében, „útpadkát” alakítottak ki, azaz a házfaltól 40-60 cm távolságban nagyjából 20 cm-rel magasabb szinten volt a kövezet. Mindkét réteg jelentős mennyiségű rozsdás vasdarabot és állatcsontot tartalmazott.

A ház Pala utcai homlokzata előtt az utca járószintjének lépcsőssé alakításakor a középkori és török kori rétegek és utcaszintek sajnos megsemmisültek. Lejjebb mélyítve két török kori szemétködört és egy 16. vagy 17. századi ostromkor kelet-

kezett bombatölcsér betöltött földjét találtuk meg. A széles becsapódási gödörben egy gömb alakú bomba széttört darabjait, épülettörmeléket és egy ló csontvázának részeit bontottuk ki. Közvetlenül ezalatt egy török kori személgödör mélyült az al-talajba. Az árok keleti végében egy való-színűleg faszerkezetes épület északnyugati sarkának alsó, alapozási kősorát ástuk ki. A falon belül talált földréteg 15. századi leleteket tartalmazott. A sárga márgás al-talajon vastag őskori (bronzkori) és római kori réteg húzódott igen kevés leletanyag-gal. Az udvar szinte teljes területét köve-zett burkolattal borították a 18. század folyamán. A lerakott kövek a hosszú ideig tartó használat során sima és gömbölyded felületűkké koptak. Az eredeti terepszint északkelet felé erősen lejt, amit a lerakott kövezeten lehetett a legszembetűnőbben nyomon követni. A telek északnyugati sar-kába tervezett garázs helyén egy korábbi (18. századi) épület falait és sittel, törmel-ékkal feltöltött belső terét találtuk meg. Az épületben történt mintegy 1,5 m-es szintemelést követően egy újabb járó-szintet alakítottak ki. Ennek felülete sárga agyaggal volt leszigetelve és ezen feküdt a pármafákra erősített deszkapadló. Az épületben keletkezett tűz a padlót meg-semmisítette, az agyagot pedig vörösré színezte. A telek délnyugati sarkában ter-vezett melléképület helyén egy szintén a 18. században épült épület (műhely?) állt. A házat egy későbbi időpontban elbontot-ták és kisebb alapterületen újraépítették. Északi fala így délebbre került, míg keleti, nyugati és déli fala a korábbi alapozásra épült. A helyiséget sárga agyagtapasztású padló borította, amely egy tűz során vörösré színeződött.

Összefoglalásul elmondható, hogy a kis kutatási felület (112 m²) ellenére igen sok

adattal gazdagodott a ház építéstörténe-te. Míg az udvarban a meredek szintesés miatt csak újkori rétegeket és objektumokat találtunk, addig a ház közvetlen kör-nyezetében mind az épület építési peri-ódusainak, mind használatának nyomait sikerült feltárnunk. Ezen kívül az épület átalakítása miatt szükségessé vált falbon-tások alkalmával nagy mennyiségű, török kori turbános sírkő és egy római kori sírkő töredéke került elő.

Benda Judit

Irodalom:

HORLER 1955 • Horler M., Farkas bíró utca 9. In: Pogány F. (szerk.), Budapest műemlékei I. Budapest 1955, 633.

GYÜRKY 1987-88 • H. Gyürky K., A kö-zépkori Buda Szent István külvárosa a ré-gészeti kutatások tükrében. ArchÉrt 114-115 (1987-88) 62–79.

13. Budapest I. ker., Pala utca 8., Hrsz.: 14313

2012. április 2. és 6. között megelőző ré-gészeti feltárást végeztünk a Pala utca 8. számú ház középkori építésű pincé-jében (7. kép). A házfelújítás kapcsán alap-megerősítéseket és talajvíz-elvezető szivárgórendszert építettek a veszélyez-tetett helyekre, ezért volt szükség a föld-munkákkal bolygatandó részeken a régé-szeti beavatkozásra. Az épület kertjében 1999-ben Végh András végzett ásást (VÉGH-BELÉNYESSY 1999), amelynek során középkori falak kerültek elő.

A középkori pince 5×15 m (kb. 75 m²) alapterületű, hosszú, szabálytalan téglalap

7. kép: A középkori pincetér dél felől fotózva (Budapest I. ker., Pala utca 8.)

alakú, észak-déli irányú, a Pala utcára merőleges szögben fekszik. A középkorban a déli falában kialakított kőkeretes kapun keresztül volt megközelíthető, az eredeti lépcsőlejárátát azonban nem ismerjük. A 18. században keskeny helyiséget emeltek a pince déli fala mellé és itt építették meg a lépcsőt. Falazata tört kőből és kevés homokkőből áll, szemközti, tehát nyugati falán vakablak vagy mécsesstartó fülke található. A pince középkori bejárata a déli falból nyílt, amelybe szépen megmunkált kváderkövekből rakott félköríves nyílást, kapukeretet illesztettek. Ajtóra utaló csapolásnyomokat nem találtunk. A keskeny helyiségben szondaárkot nyitottunk és a 18-19. századi járószintek alatt egy nagyméretű, újkori téglával boltozott tetejű csatornára bukkantunk. A főág dél felé húzódott, észak felől két keskeny, kőlapokkal fedett mellékág futott bele. A keskeny csatornák V alakban értek össze és a nagy csatornába vezették a talajvizet. A főágot az újkorban épült pincelejáró déli fala vágta el.

A pincetér járószintje ma „CI” jelzésű téglákkal borított, amely arra utal, hogy a

18. század első felében fektették le őket. A téglapadlót csak néhány helyen bolygatták meg, rakták újra, azonban több helyen máig látszódnak a hordók ászokfáinak benyomódásai. A pince mind a négy fala középkori építésű: tört mészkő, kavicsos mészhabarcossal szilárdítva. Az újkorban az eredeti téglaboltozatot derékmagasságig visszabontották és nagyobb méretű téglákkal újrapakták. Ekkor került megújításra a kő hevederív is, amelynek legalsó három sora eredeti helyén maradt, a fentebbi részeit újrapakták és téglával kipótolták. Az ív így feltételezhetően félköríves formájából kosárívesre változott. A középkori téglaboltozat néhány sora megmaradt és erre ültették rá az újkori boltozatot. Az északi falfelületen található kőívvvel erősített nyílás alatt szárazon rakott kőfalacsát találtunk igen roncsolt állapotban. Mögötte betöltési rétegek látszódtak, ezért valószínűsíthető, hogy a nyílás valamikor az utca felé nyitott volt, szabadon állt. Az ív mélysége miatt nem valószínű, hogy lejáratként vagy pinceablakként használták, rendeltetése egyelőre ismeretlen. Ugyanilyen jellegű nyílás kere-

tére találtunk a nyugati fal déli részén, ám ebben az esetben a nyílást még a középkor folyamán befalazták.

A pince délkeleti sarkában egy ismeretlen mélységű, kerek gödör (kút vagy talajvízgyűjtő zsomp) került elő. Teljes feltárását a magasan álló talajvíz miatt nem lehetett elvégezni. Betöltésében 18. századi kerámia volt. A nyugati fal mellett nagyméretű, hasított márgalapok voltak letéve – valószínűleg járőfelületként, mivel csatorna alépítményére utaló nyomok nem kerültek elő. Ezt szintén újkori kerámia datálta. Az északi részen és az északi fal mellett nagyméretű gömbölyded kövekből rakott járőfelület került elő. Kora ismeretlen, de középkori vagy török kori keltezése nem kizárható. A köves szintet megbontottuk, de alatta csak a sárga, bolygatatlan altalajt találtuk.

A ház északnyugati sarkán, a leomlott vakolat alól kilátszott a középkori kváderes sarok megerősítése. Ezt a ház renoválásakor levakolták. Az épület emeletén, az utcai szoba déli falában az 1950-es években

középkori ajtókeretet tártak fel (HORLER 1955, 679–680), amely ma sajnos szintén nem látható.

Benda Judit

Irodalom:

HORLER 1955 • Horler M.: Pala utca 8. In: Pogány F. (szerk.), Budapest Műemlékei I. Budapest 1955, 679–680.

VÉGH–BELÉNYESSY 1999 • Végh A. – Belényessy K.: Budapest, I. Pala utca 8. Szakvélemény (kézirat). Budapesti Történeti Múzeum, 1999.

14. Budapest I. ker., Úri utca 45., Hrsz.: 6649

2012. március 26. és 29. között négy napos régészeti megfigyelést végeztünk az Úri utca 45. számú épület udvarán. Az udvar területén csatornarekonstrukciót tervez-

8. kép: Újkori pince nyílása és boltozatának részlete (Budapest I. ker., Úri utca 45.)

tek, részben a meglévő csatorna cseréjét végezték el, részben új, esővíz elvezetésére szolgáló csatornaárkot ástak. Ez utóbbi létesítések az udvar déli felében nagyméretű törtkövekből álló, 80-90 cm széles falra bukkantunk, majd az árok vonalában barokk kori téglából épített pince boltzata került elő.

Az Úri utca 45. számú telken a középkorban két ház állott, az 1687-es Haiy-térkép még jelöli a telekhatárt. Az 1686-os ostrom során súlyosan megrongálódott házakat még a 17. század végén egyesítették és helyreállították. A 18. század második felében épült fel az egyesített telek déli, udvari szárnya. A 19. században nem történt nagyobb változtatás az épületen. 1932-ben Szepesy Sándor tulajdonos idején a közepén nyíló kapualjat befalazták, s eredeti kapuját a baloldali szélső tengelybe helyezték át. Kapuszármányait neobarokk stílusúra cserélték fel (HORLER 1955, 561).

Az Úri utca 45. számú épületen először Bertalan Vilmosné végzett kutatást 1960-ban (BTM RA ltsz.: 222-77.), a műemléki helyreállítást megelőzően. A falkutatás során megfigyelték, hogy a két épületrész alapozása elválik egymástól, a déli épülethez építették hozzá az északi részt. Az utcaszint alatt kb. 70 cm mélyen sikerült megfigyelniük a középkori-újkori réteget. Az épület Úri utca 43. számmal határos falánál kialakított kutatóárkukban megfigyeltek egy, a falhoz később hozzáépített kelet-nyugati irányú falat is (BERTALANNÉ 1960, 63).

2004-ben Zádor Judit végzett szondázó kutatást az épület pincéjében, valamint a földszinti terekben (ZÁDOR 2005, 183). Azonosították az épület középkori alapfalait, valamint sikerült a korai, 13. századi réteget megfigyelni.

2012-ben történt először kutatás a telek udvarán – sajnos csak a megfigyelés keretében és csupán a kivitelezéshez szükséges mélységben. Megfigyeltük, hogy az említett, ekkor feltárt kelet-nyugati irányú kőfal egyik része habarcsos, másik fele inkább meszes kötésű volt. Láthatóan viszszabontották a falat valamikor az udvar átalakításakor vagy a pince átépítésekor. Amennyire a megfigyelés keretében lehetőségünk volt, tovább tisztítottuk a falat, amely valószínűleg folytatódott az udvar keleti, újkori kőfaláig. Elképzelhető, hogy a középkori telekhatár falát találtuk meg, ennek tisztázásához azonban további kutatásra lenne szükség.

Az újkori téglából épített pince boltzatának (8. kép) széléit az udvar középső és északi felén figyelhettük meg. Úgy tűnik, hogy folytatódik a keleti telekhatár fala alatt is, tehát ez is átnyúlhat a jelenlegi telek mögötti telrületre. Ez is arra utal, hogy az eredeti telekhatár nem a jelenlegi helyén volt, hanem tovább húzódott az Országház utca felé eső területre. Az udvar északi felében, a boltzat nyugati oldalán, előkerült a pince nyílása laza, törmelékes betöltéssel. A pince fölötti és a fal feletti vegyes épülettörmelékes rétegből 17–18. századi kerámiák kerültek elő, ekkor egyengethették el az udvart, viszszabontva a korábbi falakat és esetleges kisebb építményeket. A pinceboltzat déli végénél és a kelet-nyugati fal keleti felénél újkori, barokk téglából épített négyzet alaprajzú aknaszerű építményt figyeltünk meg az udvar délkeleti sarkában. Ez is részben a korábbi falra, illetve azt viszszabontva épült, tömör, sötét, agyagos betöltésében elszórtan újkori kerámiát találtunk.

A kelet-nyugati törtköves fal mellett a metszetfalakban egy sötét agyagos réteget

sikerült megfigyelni, amelyből török kori kerámia került elő – ez az udvar egy korábbi használati idejét is jelentheti. Sajnálatos módon a megfigyelés keretében nem tudtunk 60-70 cm-nél mélyebbre ásni, így nem lehetett tisztázni az udvar középkori periódusait.

Kiss Virág

Irodalom:

HORLER 1955 • Horler M.: Úri utca 45. In: Pogány F. (szerk.), Budapest Műemlékei I. Budapest 1955, 561–562.

BERTALANNÉ 1960 • Bertalan Vilmosné: Budapest, I. Úri utca 45. Régészeti Füzetek 14 (1960) 63.

ZÁDOR 2005 • Zádor J.: Budapest, Úri utca 45. RKM 2004 (2005) 183.

15. Budapest I. ker., Budavári Palota, Csikós udvar, Hrsz.: 6452/1

2012. június 5. és 29. között megelőző feltárást végeztünk a Budavári Palota Csikós udvarán a Várgondnokság Nonprofit Kft. megbízásából, a területen épülő mélygarázshoz dél felől kapcsolódó lépcsőház, valamint a szintén az építmény ellátására szolgáló távhővezeték leendő nyomvonala területén. Az udvar területén korábban is folytak már feltárások, mind szondázó jelleggel, mind a jelen beruházáshoz kapcsolódóan: 1978-1984 között Zolnay László, 1986-1995 között Magyar Károly végzett kutatásokat, a garázs teljes feltáráására pedig 2005-2007 között került sor (ZOLNAY 1984, 207–209; MAGYAR 1992, 112–114; TÓTH 2011, 227–247). Az építkezés során az újonnan bolygatandó területet

9. kép: Ásatási alaprajz (Budapest I. ker., Budavári Palota, Csikós udvar)

észak, kelet és dél felől teljes méretében sikerült vizsgálat alá vonnunk, nyugati irányban viszont a lépcsőház vonalában egy szennyvízelvezető csatorna húzódik, így ezen a részen a munkaterületünket a közmű keleti szélénél lezártuk (9. kép).

A kutatott területet észak felől a mélygarázshoz készített beton cölöptámfal határolja, dél felől pedig úgy lett kijelölve, hogy a lépcsőház vonala mellett a bekötendő távhővezeték számára is elég hely legyen.

A magagödör legnagyobb része bolygatott volt, modern és újkori rétegek kerültek elő, azonban a terület északkeleti részén érintetlen jelenségeket találtunk.

A Palota nyugati falszorosában épült középkori védmű és török kori továbbépítése már Magyar Károly korábbi feltárásaiból ismert volt (MAGYAR 2002, 59–68),

10. kép: Támfal a török erődítéstől nyugatra
(Budapest I. ker., Budavári Palota, Csikós udvar)

amelynek északnyugati része még éppen a mostani munkaterületünkbe esett, ennek északabbi pillére került részben kibontásra.

Ettől nyugatra, a még bolygatatlan részen a korábbi ásások alapján is várt, kövekkel megerősített árok maradványa, valamint egy nagy kövekből szárazon rakott támfal részlete került elő (10. kép).

Az északkeleti sarokban a partoldalt a védművonaláig átvágtuk egy kb. 70 cm széles sávban. Ennek során középkori kerámiával (14-15. századi serleg, fazekek, bögrék, fedő és mécses töredékei) keltezett rétegeket bontottunk el, köztük egy köves-kavicsos útréteget, amelyhez hasonlókkal a terület korábbi feltárásai során már találkoztunk. A szondában elértük a márgás altalajt, s egy, az altalajba vágott középkori gödör részletét is kibontottuk.

Tóth Anikó

Irodalom:

MAGYAR 1992 • Magyar K.: Ásatások a Budavári Palota területén és annak északi előterében 1982-1991 között (Ausgrabungen auf dem Gelände des Schlosses in der Burg von Buda und in seine nördlichen Vorraum zwischen 1982-91). *BudRég* 29 (1992) 109–115.

MAGYAR 2002 • Magyar K.: Török kori erődítések a budai vár déli részén. In: Geregyes I. – Kovács Gy. (szerk.), *Opuscula Hungarica III*. Budapest 2002, 59–70.

TÓTH 2011 • Tóth A.: Török kori településrészlet a budavári Palota Csikós udvarán (Teil einer Siedlung aus der Türkenzeit im Csikós-[Hirten] Hof des Budaer Burgpalastes). *BudRég* 44 (2011) 227–247.

ZOLNAY 1984 • Zolnay L.: Előzetes jelentés a budai királyi vár déli részén végzett 1975-81. évi feltárásokról (Vorläufiger Bericht über die an der S-Seite der Burg von Buda in den Jahren 1975/81 durchgeführten Erschliessungen). *BudRég* 26 (1984) 203–216.

16. Budapest I. ker., Várkert Bazár, Hrsz.: 6452/2

A kormány által kiemelt beruházásnak minősített Várkert Bazár átépítéshez kapcsolódó régészeti kutatások 2012 nyarán kezdődtek újra. A múzeum már korábban, 1998-2000-ben is végzett kisebb szondázó feltárásokat (MAGYAR 2002), amelyeket az építkezés előtt még további, megelőző ásásoknak kellett volna követniük. Ez azonban a program sokéves leállása miatt nem valósulhatott meg. A korábbi szondázó kutatásokat a 2012-ben elfogadott, új építési tervek ismeretében ki kellett egé-

11. kép: Anjou-kori kályhacsempe töredéke (Budapest I. ker., Várkert Bazár)

szíteni, hogy ezek segítségével az építkezés területén szükséges további régészeti beavatkozások, feltárások és megfigyelések helyét és mértékét pontosabban meg lehessen határozni.

Az ásások két nagyobb területen folytak. A déli rész egykor Buda külvárosához tartozott, itt a török korban épült védőműveket, árkot, benne az egykori ostromok pusztításainak nyomaival (ágyúgolyó, épülettörmelék, kerámiaedények töredékei, továbbá egy temetkezés) tártunk fel.

Az északi rész a középkori királyi palota Dunához lenyúló erődtítéséhez tartozott. Ezen a területen az 1998-2000 közötti ásásokon 16-18. századi ágyúöntő műhely részletei váltak ismertté. Ennek a feltárása akkor félbe maradt, és befejezésére sajnos a mostani munkák keretei között sincs lehetőség

E műhely alatt egy hatalmas, mintegy 90 m hosszú, korábbi, középkori épület maradványai húzódnak, amely a keleti oldalon a Dunával párhuzamosan futó várfalhoz épült hozzá. Ez lehet az a rejtélyes építmény, amelynek tetőzete Buda első látképén, a Schedel-féle Világkrónika (1493) Buda ábrázolásán feltűnik.

Rendeltetésére nézve felmerült, hogy Zsigmond király reprezentatív „mulatópalotája” lehetett. A korábbi és a mostani feltárások eredményei alapján azonban valószínűbbnek tűnik, hogy itt valójában egy nagyobb, a királyi palotához tartozó gazdasági épületről lehet szó.

Az ide tervezett új, mintegy 10 m mélységet elérő alaptestek helyén nyitott kutatóárkból nagy mennyiségű leletanyag, köztük Anjou- (11. kép) és Zsigmond kori címeres kályhacsempék darabjai, 13-15. századi házi kerámiaedények töredékei, sőt néhány őskori kerámiatöredék is napvilágra került.

A beruházás kivitelezése számos ponton további feltárásokat tesz szükségessé, amelyekből jelentős eredményekre lehet számítani a Budai Vár történetének megismeréséhez.

Magyar Károly – B. Nyékhelyi Dorottya

Irodalom:

MAGYAR 2002 • Magyar K.: Budapest I., Budavári palota, Öntőház udvar. RKM 1999 (2002) 174–175.